

Előszó

Kárpáti Andrea – Vásárhelyi Tamás

Edward P. Alexander (1907–2003), a múzeumi tanulás amerikai klasszikusa, *Múzeumok mozgásban* című könyvének alcíméül ezt választotta: *Bevezető a múzeumok történetébe és funkciójába* (Alexander és Alexander 2008). Egy múzeumokról szóló történeti munka ugyanis át kell hogy tekintse azokat a változásokat is, amelyek az alexandriai Mouseiontól el-, majd visszavezettek a múzeumi tanulás mai műhelyeibe. Ezen az úton ugyanis körbejártunk. *Ptolemaios Psoter*, neve szerint is a „Megőrző”, aki Nagy Sándor gyűjteményének kurátora és az első múzeumpedagógus volt, az időszámításunk előtti 3. századtól a Krisztus utáni 3. századig fennállt nagyszerű műgyűjteményt és könyvtárat valószínűleg elsősorban iskolaként alapította meg. Azért gyűjtött, rendszerezett, hogy ezzel taníthasson. Ezt a célt szolgálták a szobrok és az ásványok, a fóliánsok és az állatkert, vagy a botanikus kertnek a látogatók szeme előtt fejlődő egzotikus növényei. Edward P. Alexander élvezettel sorolja, hány híres tudós oktatott a könyvtárnak otthont adó *Bruchium* falai között, hogyan élt együtt az írott és a tárgyakban testet öltött tudás. Mesterségünk egyik leghíresebb műhelye, a történelmi hitelességéről ismert és remek szórakozást nyújtó *Williamsburg*¹ emlékhelyének megteremtője szerint ugyanis *a múzeum eredendően közművelődési intézmény*, nem pedig a magángyűjtőkkel versengő műtárgyvásárló, a műveket feldolgozás közben néha közszemlére bocsátó kutatóhely, vagy a „kultúra temploma”, tehát az unalom és a hozzáférhetetlen tudás megtestesítője.

Könyvünk erre a megállapításra reflektál, amikor egymás mellé sorakoztatja a múzeumi tanulás hazai és külföldi elméleteit, kutatási eredményeit és jó gyakorlatának példáit. Ezek az elméletek és példák igen különböző alapokon állnak. Művelőik nem mindenben értenek egyet, hiszen az intézmény, amelyben dolgoznak, a reneszánsz humanizmus, a 18. századi felvilágosodás és a 19. századi demokrácia produktuma – vagyis a nézetek szabad ütköztetésének emberközpontú és tudományos igazságokra építő színtere (Crook 1972). Amikor azt állítjuk, hogy a 21. század múzeuma visszatér a kezdetekhez, arra a fejlődési ívre gondolunk, amely a Psoter nyitott árkádjai között sétáló látogatóktól először a görög és római magángyűjteményekhez, majd a 15. századi olasz paloták privát képtáraihoz, azaz *galleriáihoz* vagy a szintén csak barátok számára kinyitott *Wunderkammerek*hez vezetett. Az első művelődési céllal alapított gyűjtemény pusztulását mintegy másfél évezred

¹ A Virginia államban található, 1699 és 1780 között épült, a francia–spanyol gyökerű déli állam kultúrájának emléket állító szabadtéri múzeumban a házakat és közintézményeket, korhű ruhába öltözött és igen jól képzett tárlatvezetők segítségével, működés közben bemutató történelmi emlékhely a tanulást szórakozással, a művészeti és történeti ismeretterjesztést a hazafias neveléssel ötvöző kiállítás-interpretáció egyik legismertebb iskolapéldája. Ez „a” történelmi emlékhely az Egyesült Államokban (vö. beszédes nevű honlapját: <http://www.history.org/>).

választotta el az oxfordi Ashmolean Museum kapuinak kinyitásától, amire 1683-ig kellett várni. A sorra nyíló európai múzeumok lenyűgözni és felemelni kívánták a látogatót, tehát az értelmére és az érzelmeire hatni, nem a képzeletére. *Napóleon*, ez a visszautasíthatatlan gyűjtő, kurátorként a francia nemzet nagyságát kívánta kifejezni, amikor a birodalmi múzeumhálózatát tervezte (Taylor 1948). A 19–20. század fordulóján sorra alakuló nemzeti közgyűjtemények célja pedig a megőrzés, a művelt közönség számára érthető, precíz bemutatás volt.

A 20. század második felében, az oktatási paradigmák tanulócentrikussá válásával együtt jelent meg az a múzeum, amely missziója szerint „felhatalmazó” (*empowering*) intézmény, amely „valamennyiünk közös kulturális élményének ad formát. Bárki betérhet ide, hogy szembesüljön kultúrájának legkiválóbb alkotásaival. Ha elég időt tölt itt, minden bizonnyal megváltozik a szemlélete. Éppen ez az a cél, amiért az alapítók a nagyvilágból a városukba hozták ezeket a kiváló gyűjteményeket” (Cuno 2004, 47).

Korunkban a múzeum „templomból fórummá válik”, s befolyása immár nemcsak az impozáns gyűjteményben, és annak kutatásában, hanem ennek közreadásában: a tárgyak bemutatásában („tálalásában”) és minősítésében rejlik. A múzeumi kurátor fontos véleményformáló személyiséggé, a közösségi ízlés alakítójává válik (Cameron é. n.²).

A jó múzeumi kiállítás és pedagógiai program, miután elgyönyörködtetett és elgondolkodtatott, gyakran vitára is késztet. Thomas P. Howing, a New York-i Metropolitan Museum igazgatója szerint a múzeum „nemcsak stabilizáló és regeneráló ereje a kortárs kultúrának, hanem rendelkezik azzal az erővel, amely a kiválóságra, a minőségre törekvő keresztes lovagokká változtatja látogatóit” (idézi Taylor 1948, 277–278). A modern művészet egyik új amerikai bemutatóhelye, a *Cincinnati Arts Center* egyenesen „ellenmúzeumnak” (*unmuseum*) nevezi magát, s az állandóság és az őrzés helyett a változékonyságra és átalakíthatóságra törekszik. Jelentős képzőművészeket kértek fel arra, hogy olyan műveket készítsenek, amelyeket a látogatók szabadon formálhatnak, s így a befogadás és alkotás gesztusait egyesítve, különleges múzeumi tanulási élmény részesei lehessenek.³

A ma múzeuma sokféle funkciót tölt be: nemcsak gyűjt, raktároz és kiállít, de ismeretterjesztő könyvtár, kutatóhely és dokumentációs központ is, amelyben étterem működik, koncerteket és bálakat rendeznek, előadótermek és műhelyek működnek. Vannak, akik féltik a „művészet templomait” a bálozó és vacsorázó „kufároktól”, mások gazdasági szükségszerűségekre hivatkoznak. Mi örülünk annak, hogy a múzeum újra népszerű, fontos intézménye lett az elitkultúrának, s nyitott a tömegkultúra – szebben fogalmazva: a közművelődés – felé is. Divatos hely lett, ahol gyakorta illik megjelenni, ahol izgalmas szellemi kalandokra számíthat a lá-

² A befolyásos múzeumi ismeretterjesztőnek saját rajongói oldala van, ahol olvasói kedvenc idézeteiket közlik. Ezek a gondolatok – rövidítve – részben erről az oldalról származnak: http://thinkexist.com/quotes/duncan_f_cameron/

³ Az UnMuseum projekt eredményei itt láthatók, olvashatók: <http://www.contemporaryartscenter.org/unmuseum/art>

togató – és arra is, hogy az interpretátor, a múzeumpedagógus, és gyakran a kutató, a kurátor is társául szegődik a művekhez, tárgyakhoz vezető úton.

A kötetünk elméleti kereteit felvázoló bevezetés után szólnunk kell gyakorlati kérdésekről is, a könyv születésének körülményeiről, szándékainkról és céljainkról.

A kötet az Európai Unió TEMPUS kutatási és fejlesztési programja által támogatott *SciComPed projekt* (2008–2010) egyik terméke. A projekt teljes neve: *Communicating Science – Courses and Manuals for Teachers and Trainers*, azaz magyarul: *A tudomány kommunikációja – tanároknak és továbbképzőknek szóló tanfolyamok és kézikönyvek*. Az a felismerés hívta életre, hogy Európa országaiban a természettudományok értéke, megbecsülése, a természettudományi tantárgyaknak az oktatási rendszeren belüli „helyi értéke”, és az ilyen kutatói és tanári pálya vonzereje jelentősen csökkent az utóbbi időben. Ugyanakkor a mindennapjainkba észrevétlenül belopódzott a tudomány megannyi vívmánya, az életünk egyre inkább és egyre több területen megkívánja az alapfokú tudományos jártasságot (például egyre több műszaki eszköz vesz körül minket, és most már szabályozza életünket). A tudományok eredményeinek megértésében és a tudományok népszerűsítésében a médiának is, a múzeumoknak is kulcsfontosságú (és részben eltérő) szerepük van.⁴ Ezért választottuk a projektben kiemelt témául a tudományos média, illetve a műszaki-termesztudományi muzeológia területeit. A hároméves munka célja a szakképzés területén, illetve a közreműködő intézményekben az innovációs készség és a minőség fejlesztése, részben az IKT-eszközök fejlesztésével és nagyobb mértékű bevonásával. A projekt tudásátadó partnerei: a londoni Természettudományi Múzeum, valamint a berlini Freie Universität és a Dortmundi Egyetem tudománykommunikációt oktató intézetei. A szlovákiai Konstantin a Filozófus Egyetem, a Magyar Természettudományi Múzeum és az ELTE Természettudományi Karának Multimédiapedagógiai Központja a közvetlen kedvezményezettjei a tudásátadást megvalósító, hároméves munkának, közvetve pedig mindenki, aki a magyar és részben szlovák nyelven létrejövő produktumokat használja.

A természettudományos múzeumi ismeretterjesztés területén kétféle eredményt várunk a projektől. Az egyik ez a kötet. A másik egy továbbképzés, amely 2 × 30 órában az általános múzeumpedagógia, illetve a természettudományos múzeumi ismeretterjesztés területén képezi tovább a résztvevőket. A tanfolyamokat – a próbaképzés tapasztalatainak felhasználásával – pedagógiai akkreditációra bocsátjuk, és sikeres elbírálás után rendszeres időközönként indítani szeretnénk. A hazai múzeumi közművelésben az utóbbi évtizedben történt óriási fejlődés, a hazai múzeumok iránti felfokozódott várakozás és igény azt jelzi, hogy tanfolyamunkra lesz szakmai közösségi igény.

⁴ Ezt az a tény is jelzi, hogy a Magyar Természettudományi Múzeum ezzel egyidejűleg egy másik EU-s projektben is részt vesz. A SETAC mozaiknevű projekt címe: *Science education as tool for active citizenship*, azaz Tudományos oktatás, az aktív állampolgársághoz vezető eszköz. Itt is hangsúlyos szerephez jut a tudományok és a tudományos eredmények megértését segítő, múzeumi oktatási-tanulási eszközök fejlesztése. A két projekt munkálatai kölcsönösen támogathatják a kitűzött célok elérését.

Kötetünk elkészítésével több célt is igyekeztünk elérni. Elsődleges feladata, hogy a SciComPed projekt során megvalósuló továbbképzések pedagógus- (és múzeumpedagógus-) hallgatói számára segítséget jelentsen a tanfolyam elvégzésében és később a mindennapi munkában is. Reményeink szerint átdolgozott formában kézikönyvként is megjelenhet, és akkor a szélesebb pedagógus és múzeumi, valamint elméleti érdeklődésű olvasóközönséget is szolgálhatja. Ilyen formában hasznos tankönyv lesz az ELTE TTK gondozásában akkreditáció alatt álló, *Tudománykommunikáció a természettudományban* MSc-képzésnek, és mindenfajta más, a múzeumokban folyó tanulással kapcsolatos képzésnek is.

Végül meg kell említeni egy háttérben meghúzódó, de nem rejtett célt is: a hazai, a múzeumokban folyó tanulással, tanítással foglalkozó szakemberek szakmai közösségének fejlesztését, formálását. Ezért igyekeztünk mennél több múzeumból, mennél több felsőoktatási intézményből szerzőket toborozni, és iskolában dolgozó szerzőket is szóhoz juttatni. Legtöbben persze a TTK-n előkészítési fázisban lévő képzés oktatói, akik számára a felkészülést is szolgálja ez a gyűjtés. Nagyon értékes hozzájárulást jelent az ELTE PPK-n immáron egy évtizede folyó *Múzeumpedagógia* szakirányú képzés több oktatójának részvétele ebben a munkában. Közös szándékunk, hogy a későbbiekben a két, csak részben különböző képzés szinergiája valósuljon meg a szakemberek együttes tevékenysége által. Több szerzőnk a tanfolyamok során meglátogatott múzeumok dolgozója, esetükben a hazai terep magabiztos ismerete értékes hozzájárulási elem. Külföldi szerzőink a szakma kiválóságai, köztük olyanok is vannak, akikkel korábbi munkánk, hazai részvételű projektek során kerültünk kapcsolatba.

Az utolsó néhány évtized magyar nyelvű múzeumpedagógiai, múzeumi közművelődési irodalma jelentős mennyiségű írást és kiadványt jelent, mégis úgy gondoljuk, hogy ez a jegyzet hiánypótló, mérföldkő. Az eddig megjelent kiadványok egy része alkalmi, a szerzők szakértelmét, érdeklődését, egy-egy kurrens és fontos témát tükröző írásokból állt össze. Más kötetek egy-egy alkotóműhely vagy tanulmányi kör munkatársainak írásai, és jelentős mértékben szubjektív alapon alakult ki a tartalmuk. Átfogó, a múzeumokban folytatott tanítással, képzéssel, pedagógiával és a múzeumokban előfordulható spontán tanulással foglalkozó, tudományos jellegű mű nem született még. E kötet tartalomjegyzékébe, amelyet hazai és nemzetközi szakmai körök is véleményeztek és gazdagítottak, igyekeztünk a lehető legtöbb – a tanfolyamok adta lehetőséghez képest túlságosan is sok – területet felvenni. Ehhez a teljességre törekvő tartalmi vázlatához kerestünk azután szerzőket. Ugyanakkor maradtak, illetve a munka előrehaladtával jelentkeztek hiányok is. Koránt sincs kutatási anyagunk és publikált eredményünk a hazai múzeumlátogató közönség teljes spektrumának tanulási igényeiről, múzeumi viselkedéséről, a kiállítások hatásáról. Gyerekcipőben jár még a múzeumokban folyó munka felmérésének és értékelésének hazai elmélete és gyakorlata, kevés a szociológiai, pszichológiai és pedagógiai kutatás is, bár figyelemre méltó kezdeményezések már ezeken a területeken is vannak.

A szakma adós a hazai múzeumpedagógiai szakirodalom értékelő feldolgozásával, bemutatásával, és ezt az adósságot művünk nem is szándékozott megszüntetni.

tetni (az ELTE PPK múzeumpedagógiai kutatócsoportjában már készül egy hazai múzeumpedagógiai bibliográfia). Az érdeklődők számára tehát egyelőre marad a sokféle kiadvány említése. Kötetünk a tájékozódás megkönnyítésére bőségesen merít a nemzetközi szakirodalomból, hogy a külföldi eredményekkel is gazdagodhasson a hazai elmélet és módszertan.

Köszönetnyilvánítás

A szerkesztők köszönetüket fejezik ki a Tempus Közalapítványnak a munka támogatásáért, a SciComPed projekt múzeumi fejlesztéseiben részt vevő intézményeknek (Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE Természettudományi Kar, londoni Természettudományi Múzeum) és munkatársaiknak, hogy a projekt megszabta feladatokon messze túlmenően segítették a szervező- és alkotómunkát. Bán László projektmenedzser, Hudecz Andrea projektasszisztens és a múzeumi feladatokban közreműködő Farkas Zsuzsanna gondos szervezőmunkája is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy ez a kötet létrejött. Köszönettel tartozunk valamennyi külföldi szerzőnknek és azoknak a magyar szerzőinknek, akik tiszteletdíjukról lemondtak a projekt javára. Köszönjük lektorunknak, Miszné Korenchy Anikónak a kéziratok gondozását, a társalkotói munkát. Köszönjük a képzési helyszínként használt múzeumok, a szervezetileg nem feltétlenül önálló, mégis az alábbi neven a közönség rendelkezésére álló Csodák Palotája, Elektrotechnikai Múzeum, ELTE Természettudományi Múzeuma, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Közlekedési Múzeum, Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Magyar Természettudományi Múzeum, Országos Műszaki Múzeum segítségét és hozzájárulását a hazai múzeumpedagógia fejlesztéséhez.

Külön köszönet jár a Nemzeti Erőforrás Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya, illetve a Nemzeti Múzeum támogatásáért.

*

Ahogy kötetünk írásai is mutatják, a magyar intézmények részesei annak a folyamatnak, amely a múzeumot visszavezeti eredeti funkciójához: az iskolai oktatásnál élményszerűbb és rugalmasabb, de nem kevésbé hiteles és releváns tudás közvetítéséhez. Ehhez a munkához kívánnak segítséget nyújtani a szerzők írásaikkal itt, e kötetben, múzeumi munkájukkal pedig naponta, az ország minden részén. A szerkesztők köszönik a szerzőknek, hogy megosztották tapasztalataikat, s köszöntik az olvasót.

Budapest, 2010. február